

شناسایی متغیرهای آینده تأثیرگذار بر تفکیک قوا در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران

امیر مصباح‌کیا^۱

عباس‌علی کدخدایی^۲

نوع مقاله: پژوهشی

چکیده

هدف اصلی از تفکیک قوا، تقنین، اجرا و قضا، به نحو صحیح و واقعی است. ساختار حکومتی در جمهوری اسلامی ایران نیز به موجب اصل ۵۷ قانون اساسی، تفکیک قوا را به رسمیت شناخته است. این پژوهش از نظر نوع؛ کاربردی و با رویکرد کیفی است، که با ترکیب روش‌های آینده‌پژوهی؛ در راستای پاسخ به چپستی شناسایی متغیرهای آینده تأثیرگذار بر تفکیک قوا در حقوق اساسی ج. ا. ا، انجام و در ادامه از نرم‌افزار علم‌سنجی «VOSviewer» استفاده شد تا با استفاده از آن ارتباط متغیرهای تأثیرگذار بر آینده آن ترسیم شود. از مجموع ۴۵ پیشران احصاء شده، ۳۱ پیشران در شمار متغیرهای موافق با تفکیک قوا، ۴ پیشران در شمار متغیرهای موافق مشروط (نسبی) و تعداد ۱۰ پیشران در شمار متغیرهای مخالف با تفکیک قوا شناسایی شد. برابر شناسایی نرم‌افزار تعداد ۱۷ واژه پرکاربرد از واژگان مرتبط با تفکیک قوا و حقوق اساسی، تا سال ۲۰۱۰ میلادی و تعداد ۱۸ واژه پرکاربرد نیز از سال ۲۰۱۸ میلادی به بعد شناسایی شد. مضاف بر پیشران‌های مؤکد، حکم حکومتی ولی معظم فقیه، به دلیل نقش تعدیل‌کنندگی و گره‌گشایی در بن‌بست‌های مختلف (تریبونا)، به عنوان یک پیشران کلیدی و حیاتی خواهد بود. از منظر پژوهشگر یافته‌ها نشان می‌دهد که متغیرهای فراوانی بر آینده تفکیک قوا در جمهوری اسلامی ایران نقش‌آفرینی خواهند داشت که مهمترین آنها پیشران‌های مذهبی اعم از شیعی و سنی و نیز پیشران‌های فلسفی و کلامی و نیز ابرپدیده ولی فقیه که کاربست آن همانند قاعده تریبونا در غرب است دارای نقش برجسته و متمایز خواهند بود.

واژه‌های کلیدی:

آینده‌پژوهی، تفکیک قوا، حقوق اساسی، پیشران، تریبونا، شفافیت.

^۱ دانشجوی دکتری آینده پژوهی دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران.

^۲ استاد گروه حقوق عمومی دانشکده حقوق، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

* نویسنده مسئول: Email: amks202012@gmail.com



مقدمه

منظور از تفکیک قوا، یعنی تمایز میان قوا بدون دخالت یکی بر کار دیگری؛ در واقع تفکیک قوا، روشی سیاسی است که وظایف قوا را طبقه‌بندی کرده و مانع انفصال مطلق آن‌ها می‌شود (عباسی لاهیجی، ۱۳۸۹: ۸۳). هدف اصلی استقلال قوا؛ تقنین، اجرا و قضا، به نحو صحیح و واقعی است. اگر شخص یا هیئتی بتواند این سه وظیفه را صحیح و بدون توجه به منافع شخصی انجام دهد، در این حالت بدون این که انفصال قوایی در کار باشد، استقلال قوا تأمین خواهد شد (Weale, 2001: 120). ساختار حکومتی در جمهوری اسلامی ایران نیز به موجب اصل ۵۷، تفکیک قوا را در قانون اساسی کشور ما به رسمیت شناخته است (مرادی لار، ۱۳۹۴: ۷۴). پیوند این اصل با ماهیت رژیم سیاسی آن‌چنان مستحکم شده که صرف وابستگی یا عدم وابستگی به اصل تفکیک قوا، درجه حقوق فردی و اجتماعی را در جوامع نشان می‌دهد (قادری نمین، و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۱۴۱). درک «فقه‌سالارانه» از تفکیک قوا اغلب به عنوان ویژگی مشخص یا ذاتی مشروطیت آمریکا در نظر گرفته می‌شود (Bowie & Renan, 2022: 2386). یکی از مؤلفه‌های تأثیرگذار بر آینده کشور ما؛ نحوه ساختار و چینش قوای سه‌گانه در کنار یکدیگر، به منظور اعمال شایسته امور حکومت است. متغیرهایی که نه تنها آینده تفکیک قوا را تحت تأثیر خود قرار می‌دهند، بلکه آنها را باید به نوعی شناسایی و مورد تأکید قرار داد که نه فقط مسبب بروز ایجاد تنش در آینده امورات کشور نشوند، بلکه با پویایی شایسته خود، ممد حیات سیاسی منعطفانه در انجام رسالت قوای سه‌گانه باشند. تحولات سریع و هوشمند در کشورها و عرصه بین‌الملل، در روزگار کنونی، آینده‌پژوهان را ملزم و وادار به شناخت و محک زدن هرچه بیشتر متغیرهایی می‌نماید تا بتوانند نظام تفکیک قوا و کلان یا خرد سیستم‌های مرتبط با آن در آینده را، به هر نحو و به هر میزان، تحت تأثیر خود قرار دهند. آینده‌پژوهی در این حوزه باعث می‌شود ضمن شناسایی و سنجش شرایط فعلی، به نحوی برای آینده برنامه‌ریزی و تدبیر شود، تا زمینه تسهیل وصول به اهداف نظام و نیز از آمادگی رویارویی هرچه بیشتر با مسائل آینده در این حوزه برخوردار باشیم. بر این اساس، پژوهشگر بر آن است با آینده‌پژوهی و شناسایی متغیرهای آینده تأثیرگذار بر تفکیک قوا در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، گامی علمی و اساسی در راستای کمک به این موضوع بردارد. هدف علمی این پژوهش، انجام شیوه‌جدیدی از مطالعات آینده در حوزه تفکیک قوا در حقوق اساسی کشور جمهوری اسلامی ایران است، تا نهایتاً به شناسایی متغیرهای آینده تأثیرگذار بر تفکیک قوا در حقوق اساسی نائل شویم. سؤال اصلی پژوهش نیز؛ چیستی متغیرهای آینده تأثیرگذار بر تفکیک قوا در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران است.

مبانی نظری

آینده: به معنای آن که آید (پدرام و احمدیان، ۱۳۹۴: ۱۳)، واژه آینده در زبان فارسی از مصدر آمدن برگرفته شده و اسم فاعل آن است. آینده آن است که می‌آید، آینده آمدنی است. مقرر شده آینده بیاید؛ اما معلوم نیست کی به ما برسد. گویا آینده شیء متحرکی است که به سوی ما حرکت کرده و هنوز به ما نرسیده است. این آینده را می‌توان آینده حتمی، محقق شدنی یا برگشت‌ناپذیر هم نامید (احمدیان و ذوالفقارزاده، ۱۳۹۸: ۲۳۸).

آینده‌پژوهی: تصور آینده از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد و به اندازه‌ای است که صاحب‌نظران آینده‌پژوهی از قبیل جیمز دیتور^۱ مدعی هستند؛ در صورتی که سازمان، کشور و تمدنی، تصویری از آینده نداشته باشد، محکوم به شکست است (Dator, 2002). آینده‌پژوهی منعکس می‌کند که چگونه از دل تغییرات «امروز» واقعیت «فردا» تولد می‌یابد. آینده‌اندیشی^۲، آینده‌پژوهی^۳، آینده‌نگاری^۴ و آینده‌شناسی^۵ واژه‌هایی هستند که به حوزه دانش فناوری^۶ جدیدی اشاره داشته و به شناخت، تحلیل، ساخت، شکل‌دهی و برنامه‌ریزی آینده می‌پردازد (Bell, 1996: 131). آینده‌پژوهی ابزاری برای معماری و مهندسی هوشمندانه آینده است (Orf, 2006: 75). به تعبیر بل^۷ آینده‌پژوهی درصدد کشف، ابداع، ارائه، آزمون و ارزیابی آینده‌های ممکن^۸، محتمل^۹ و مطلوب^{۱۰} است. آینده‌پژوهی انتخاب‌های مختلفی درباره آینده، پیش‌روی افراد و سازمان‌ها قرار می‌دهد و در انتخاب و پی‌ریزی مطلوب‌ترین آینده به آنان کمک می‌کند (بل، ۲۰۰۳: ۷۳).

تفکیک قوا: امر محدودیت قدرت نظام توزیع و تقسیم قدرت و صلاحیت دولت و تخصصی امر زمامداری و سپردن بخشی از امور به نهادهای متنوع جهت اداره بهتر امور کشور و تضمین حقوق و آزادی‌های عمومی و جلوگیری از تمرکز قدرت و استبداد است (خسروی، ۱۳۹۱: ۳۶ و ۳۷).

حقوق اساسی: رشته‌ای از حقوق عمومی داخلی، که در آن از شکل دولت، سازمان، قوای عالی

1 James Dator

2 Futures

3 Futures Studies

4 Foresight

5 Futurology

6 Techno Science

7 Wendell Bell

8 Possible Futures

9 Probable

10 Preferable

مملکتی (مقننه، مجریه و قضاییه) وظایف و اختیارات هر یک از قوای مزبور و روابط آنها با یکدیگر، بحث می‌شود (طباطبایی مؤتمنی، ۱۳۸۵: ۱۲) و از شاخه‌های مهم حقوق است که اختصاصاً به روابط سیاسی بین فرمانروایان و فرمانبران می‌پردازد (قاضی شریعت پناهی، ۱۳۸۵: ۱۹).

پیشران‌های عملی تفکیک قوا در تاریخ ایران

تفکیک قوا در دوران هخامنشیان (۳۳۰ ق. م-۵۵۹ ق. م): در حوزه تقنین؛ این مهم در عصر هخامنشی توسط شاه و شوراهاى سلطنتی صورت می‌گرفت. فرامین شاه، قانون تلقی می‌شدند. همچنین شاه به فرامین خود نیز محدود بود. تفکیک قوا عمودی بود و شاه در رأس قوای کشور قرار داشت. در حوزه اجرا؛ به صورت منظم و از بالا به پایین اعمال می‌شد. در حوزه قضا؛ ساختاری

جداگانه و مستقل داشت (نوربخش، ۱۳۹۰: ۶۲).

تفکیک قوا در دوران اشکانیان (۲۲۴ م-۲۱۴ ق. م): در حوزه تقنین؛ با مجالسی قدرتمندتر و متکامل‌تر مواجهیم و قدرت مجالس بیش از شخص شاه بود. تفکیک قوا عمودی، اما قوه قانونگذاری در رأس امور است و پادشاه رکن دوم است. در اجرا؛ قدرت اجرایی کشور به نام پادشاه؛ اما به دست مقام بعد از او، یعنی وزیر بزرگ، یا هزار بد، انجام می‌گرفته است. در قضا؛ نظم و سازماندهی، دوره قبل را ندارد (نوربخش، ۱۳۹۰: ۱۰۹-۱۰۸).

تفکیک قوا در دوران ساسانیان (۶۵۱ م-۲۲۴ م): در تقنین؛ فرمان‌های پادشاه قانون‌ساز تلقی شده و از قدرت قوانین مذهبی در این دوره نمی‌توان غافل شد و نقش مجالس عصر ساسانی بیشتر در انتخاب و نظارت بر پادشاهان بوده است. در حوزه اجرا؛ مقام وزیر بزرگ، هماهنگ کننده و اداره کننده اصلی کشور بعد از پادشاه است. در حوزه قضا؛ به دادگستری نماد عدالت محوری حکومت است (نوربخش، ۱۳۹۰: ۲۰۹).

تفکیک قوا در سیره رسول مکرم اسلام (ص) و عصر ظهور اسلام: اطاعت نسبت به پیامبر و اولوالامر معصوم که بیانگر ولایت آنان می‌باشد، ولایت در سه حوزه تشریح، قضاوت و امور سیاسی، یعنی رهبری و زعامت را شامل می‌شود؛ چنین شمولی، معنایی جز تمرکز قوا در معصومین (ع) نخواهد داشت. در عصر غیبت معصوم، ولایت امر عهده فقیهان عادل کاردان می‌باشد. امامت رهبری فراگیر در امور دینی و دنیایی به جانشینی از پیامبر است. مشروعیت همه نهادها و قوا از مشروعیت حاکم اسلامی سرچشمه می‌گیرد (جوان آراسته، ۱۳۹۵: ۵۷-۵۵). در نظام سیاسی اسلام، تفکیک قوا تنها به دلیل کارآمدی و تخصصی بودن امور انجام می‌شود و از نظر اسلام، منعی برای تداخل قوا نیست (جوان آراسته، ۱۳۹۵: ۵۹-۵۸). ضروری

است تمام قوا در اختیار وی قرار گیرد و استفاده از نظریه تفکیک قوا در دومین سطح مدیریتی جامعه اسلامی عمل به سیره عقلا می‌باشد (جعفریان، ۱۳۷۳: ۳۸۵). تمام قوای سه‌گانه باید در دست وی باشد (برومند، ۱۳۹۲: ۲۵).

تفکیک قوا در حکومت امیرالمؤمنین علی (ع): قدرت لزوماً فساد آور نیست. حضرت علاوه بر اینکه بر کارگزاران خود نظارت داشتند نسبت به رعایت تقوای الهی نیز تأکید بسیار داشتند که می‌تواند مهم‌ترین عامل در جلوگیری از به فساد کشیده شدن قدرت باشد. امام علی (ع) علاوه بر تقسیم وظایف میان کارگزاران، بر این مسئله تأکید داشتند تا مسئولین در کار یکدیگر دخالت نکنند (عزیزی و قطبی، ۱۳۹۱: ۳۰-۲۹). یکی از سه هدف اصلی تفکیک قوا، تقسیم کارها و توزیع وظایف می‌باشد (باقری مطلق، ۱۳۹۴: ۱۱۲).

تفکیک قوا در دوران مشروطه: قدرت در ایران به تقنینی شامل شاه، مجلس شورای ملی و مجلس

سنا که هر سه حق انشاء قانون را دارند و اجرایی که مخصوص پادشاه است و هیئت وزیران که با تصویب مجلس تعیین می‌شوند و قوه قضا که شامل محاکم شرعی و عرفی بودند، تقسیم می‌شدند (طاهری فدافن، ۱۳۹۱: ۱۳۳).

پیشران‌های حاکم بر تفکیک قوا در جمهوری اسلامی ایران
 اختیارات رهبری در قانون اساسی: عالی‌ترین مقام رسمی کشور است (مدنی، ۱۳۷۴: ۲۴۹). به لحاظ برخورداری از صفات خاصی چون علم، عدالت، تقوی، بینش صحیح سیاسی و اجتماعی، تدبیر، شجاعت و مدیریت، مدیریت جامعه اسلامی و ریاست کشور را عهده دارد. رهبری بر کل امور و شئون کشور؛ نظارت، اشراف و سلطه همه جانبه تشریحی، تنفیذی و قضایی دارند (هاشمی، ۱۳۸۵: ۸).

روابط متقابل قوا در جمهوری اسلامی ایران: نظام سیاسی اجتماعی جمهوری اسلامی، نظام «امت و امامت» است و در رأس این نظام؛ اصول عقیدتی و عملی اسلام بر اساس کتاب و سنت است (حسینی بهشتی، ۱۳۷۸: ۱۵).

نقش قوه قضاییه در قوه مجریه: قانون اساسی در موارد متعددی قوه قضاییه را به نحوی ناظر بر نهاد ریاست جمهوری قرار داده و حقوق‌دان‌های شورای نگهبان معرفی شده از طرف رییس قوه قضاییه به مجلس، در تأیید صلاحیت داوطلبان انتخابات ریاست جمهوری اعلام نظر می‌نمایند (برومند، ۱۳۹۲: ۴۴).

تصمیمات مشترک رؤسای سه قوه: در برخی از موارد به صورت مشترک تصمیم می‌گیرند؛ از جمله در شورای عالی امنیت ملی، شورای بازنگری قانون اساسی، مجمع تشخیص مصلحت نظام و... (مدنی، ۱۳۷۳: ۱۵۹).

«ایرادات وارده» بر نظام تفکیک قوا در جمهوری اسلامی ایران: بر اساس نوع روابط بین قوای سه‌گانه، انتخابی بودن ریاست جمهوری، مسئولیت وی در برابر مجلس در قبال مدیریت قوه مجریه و اداره امور اجرایی کشور و نیز اقدامات هیئت وزیران، مسئولیت هر یک از وزرا در برابر مجلس و رییس جمهور، استقلال قوه قضاییه و به ویژه جایگاه خاص مقام رهبری به عنوان اولین مقام رسمی کشور و اختیار ایشان در تنظیم روابط قوا؛ نظام منحصر به فردی است و به نظام نیمه ریاستی نزدیک‌تر است (هاشمی، ۱۳۸۹: ۶۰).

مفهوم تفکیک قوا از نظر قانون اساسی: در جلسات مربوط به اصل تفکیک قوا آنچه بیشتر موضوعیت داشته است، «تعیین تعداد قوا و کیفیت ارتباط آنها با رهبری» بوده است (قطبی، ۱۳۹۳: ۹).

رابطه اصل تفکیک قوا با ولایت مطلقه امر: مطابق اصل ۵۷ قانون اساسی، اعمال قوای حاکم زیر نظر ولایت مطلقه امر، به رسمیت شناخته شده و مقنن، «استقلال و تفکیک نسبی قوا» و نه تفکیک مطلق را پذیرفته است. تفکیک قوا را باید یک سازوکار شکلی برای جلوگیری از فساد قدرت دانست، لذا فی‌نفسه موضوعیت ندارد، بلکه طریقت دارد. به عبارت دیگر، تفکیک قوا فی‌نفسه یک ارزش نیست بلکه یک روش است (ابراهیمی، ۱۳۹۲: ۱۵-۱۲) و به مثابه یک روش می‌باشد، که در آن ولی فقیه محور قرار گرفته است (مرادی لار، ۱۳۹۴: ۳۷).

جایگاه مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی در نظم اساسی: اعضای این شورا با حکم رهبر تعیین شده و جایگاه این شورا در نظم اساسی کشور مبهم است و به تبع آن جایگاه مصوباتش نیز در سلسله مراتب هنجارهای حقوقی کشور «مبهم» است (تقی‌زاده، ۱۳۹۳، ۱۵).

نقض صلاحیت قانون‌گذاری مجلس به دلیل تعیین تکلیف در مورد نهادهای تحت امر رهبری: یکی دیگر از ایراداتی که شورای نگهبان به طور مکرر نسبت به مصوبات مجلس شورای اسلامی اعلام کرده و مطابق آن این مصوبات را مغایر شرع و اصل ۵۷ قانون اساسی دانسته است، ایراد عدم صلاحیت ورود مجلس به حوزه «نهادهای تحت امر رهبری و قانون‌گذاری در مورد آنها»، مگر به اذن رهبری است (مرادی لار، ۱۳۹۴: ۵۲).

مغایرت با حکم حکومتی مقام معظم رهبری: شورای نگهبان، فرامین رهبری را مصداق «حکم حکومتی» تلقی نموده و به این ترتیب حکم حکومتی را به عنوان استثنایی بر صلاحیت قانون‌گذاری مجلس به رسمیت شناخته است (مرادی لار، ۱۳۹۴: ۶۰).

تقویت نظام حزبی: باید در جهت ایجاد و تقویت نظام حزبی کوشش کرد تا از تشتت چندگانه آراء کاسته شده و به دو یا سه نظر پخته بسنده می‌شود و تمام راجل سیاسی، باید عضو یکی از احزاب سیاسی مطرح باشند و ملتزم به رعایت نظر حزب باشند (بوشهری، ۱۳۸۴: ۱۰۷).

نقض استقلال قوه قضائیه به واسطه تشکیل شورای نظارت: مجلس شورای اسلامی در ماده (۶) طرح منع شکنجه مصوب ۱۳۸۱/۲/۱۸، جهت نظارت بر نحوه رفتار با افراد بازداشت شده و زندانیان و اطمینان از رعایت قانون منع شکنجه؛ شورایی متشکل از سه نماینده از طرف قوه قضائیه، سه نماینده به انتخاب مجلس شورای اسلامی و سه نماینده نیز از طرف دولت تحت عنوان «شورای نظارت بر نحوه رفتار با زندانیان» را پیش‌بینی نموده بود (مرادی لار، ۱۳۹۴: ۹۱).

نظریه ولایت فقیه تکمیل کننده اصل تفکیک قوا: در نظام ولایت فقیه، قوای سه‌گانه تحت اشراف نقطه مرکزی نظام، یعنی ولایت فقیه قرار دارند و او هم حافظ قانون اساسی است و هم مراقب است؛ از احکام اسلامی، ارزش‌ها، اهداف و آرمان‌ها تخلفی صورت نگیرد. هم‌چنین نقش هماهنگ کننده بین قوای سه‌گانه را دارد (نوروزی، ۱۳۷۹: ۱۲۷).

ولایت مطلقه فقیه به عنوان قوه تعدیل کننده: برخی چالش‌ها را در مورد تفکیک قوا عنوان نموده‌اند و برای برون‌شدن از آن از قوه چهارمی سخن می‌گویند که برخلاف قوای سه‌گانه، قوه‌ای تعدیل کننده، بی‌طرف و فوق سایر قواست (امینی، ۱۳۸۸: ۱۶۹-۱۶۸). موارد ذکر شده در اصل ۱۱۰ از باب امثال است و نه از باب انحصار؛ و رهبری دارای ولایت مطلقه بوده و اختیارات آن محصور در موارد مصرح در قانون اساسی نمی‌باشد (باقری مطلق، ۱۳۹۴: ۱۸۳). مهم‌ترین خصوصیت قوه تعدیل کننده؛ ضمن بی‌طرفی، بالاتر و فوق سایر قواست (امینی، ۱۳۸۸: ۱۶۹). ژان ژاک روسو از آن به عنوان «تریبونا» یاد کرده است. این امر می‌تواند تأیید کننده وجود ولی فقیه در رأس قوای سه‌گانه از منظر متفکرین غربی باشد (باقری مطلق، ۱۳۹۴: ۱۷۳).

تمرکز بر تفکیک کارکردی قوا به معنای تفکیک تقنین از اجرا: استقلال دو قوه مجریه از مقننه اهمیت دارد، زیرا قوه قضائیه معمولاً در ساختارهای سیاسی زیر مجموعه قوه مجریه محسوب می‌شود و به نحوی به اجرای قوانین می‌پردازد (هاشمی، ۱۳۹۰: ۲۴۵). ساختار موجود جمهوری اسلامی و استقلال قوای مقرر در قانون اساسی از ظرفیت خوبی برای برقراری تعامل بین قوا برخوردار است (هاشم زاده هریسی، ۱۳۸۷: ۲۷).

پیشران‌های جهانی تفکیک قوا در حقوق اساسی کشورها: وجود هر تحول سازنده و غایت‌مندانه در نظام تقنینی کشورهای پیشرفته جهان، به نحو طبیعی و با مرور زمان، مستوجب

تحول در نظام تقنینی و اجرایی سایر کشورها خواهد بود (هریسی نژاد، ۱۳۹۰: ۴۷).

پیشران‌های نظری حاکم بر تفکیک قوا در فلسفه سیاست

تفکیک قوا به عنوان یک روش: دولاپرادل و بعضی حقوق‌دانان معاصر معتقدند تفکیک قوا چیزی جز طبقه‌بندی وظایف نیست (قاضی، ۱۳۷۰: ۱۸۶). تفکیک قوا خود به خود دارای ارزش ذاتی نبوده و وسیله‌ای است در خدمت اصول و هدف‌های مهم‌تر که حفظ آزادی‌های فردی، پیشگیری از استبداد و ایجاد حکومت مردم‌سالار میانه‌رو، از جمله آنان است (قاضی، ۱۳۷۰: ۱۹۴).

تفکیک قوا به عنوان یک ارزش: برخی برای تفکیک قوا نوعی قداست ذاتی قائل شدند و در برابر تفکیک قوا، نه به عنوان یک ابزار و وسیله، بلکه به عنوان امری که دارای مطلوبیت ذاتی است، سر تعظیم فرود آوردند. هیچ‌کس به اندازه منتسکیو از این‌که از تفکیک قوا بت بسازد، بیزار نبود (نویمان، ۱۳۷۳: ۲۹۶).

کاربست‌های عملی تفکیک قوا

تفکیک مطلق قوا: هریک از قوا دارای وظایف منجز و مشخص هستند و هیچ‌یک از قوا نباید از حدود مرزهای مشخص شده در قوانین اساسی پا را فراتر بگذارند و دخالت در امور سایر قوا کنند و حریم‌ها و مرزها باید حفظ شوند (ملک‌زاده، ۱۳۹۶: ۲۳).

تفکیک نسبی قوا: بر اساس این اصل؛ تفکیک مطلق قوا در هیچ صورتی ممکن نیست و از طرفی

مصلحت یک نظام نیز ایجاب نمی‌کند که تفکیک بین قوا مطلق باشد. در نهایت محصول این دو برداشت؛ شکل‌گیری دو رژیم ریاستی و پارلمانی بوده است (قاضی، ۱۳۸۶: ۱۹۶-۱۹۱).

تفکیک افقی و عمودی قوا: در تفکیک عمودی؛ قوا در محدوده وظایف خود تخصص دارند و قلمرو هریک از آنها کاملاً مشخص است، ولی چون از لحاظ سلسله مراتب، اجرای قانون یک مرحله پایین‌تر از وضع قانون است؛ این امر سبب می‌شود قوه مجریه تابع قوه مقننه تلقی شود. روسو معتقد است قوا به صورت عمودی از همدیگر تفکیک شده‌اند و در عرض همدیگر نیستند، بلکه در طول یکدیگر هستند در مقابل؛ در تفکیک افقی که می‌توان از آن به سیستم تعادل و توازن قوا یاد کرد، در عین حال که قوا در محدوده وظایف خود تخصص دارند، از هم مستقل و در عرض همدیگر هستند (زنهاری، ۱۳۹۵: ۴۹).

پیشران‌های فلسفی حاکم بر تفکیک قوا در جهان غرب

افلاطون: کشوری که نظام درست داشته باشد؛ تقسیم عادلانه قدرت‌ها در آن رعایت می‌شود و دادرسان و سالمندان ... به اقتضای وظیفه‌ای که عهده می‌گیرند انتخاب شده و در سایه

حکومت شاه حکیم (فیلسوف-شاه) بخشی از قدرت سیاسی را عهده می‌گیرند (اسپکتور، ۱۳۸۲: ۲۲).

ارسطو: اگر دولت برترین قدرت را در کشور اعمال کند؛ هرگاه فرد یا گروه یا اکثریت در پی نیکی همه مردم باشند، حکومت از انواع درست خواهد بود ولی اگر نفع خود را برتر از صلاح مردم بیندارند در شمار حکومت‌های فاسد و بیمار قرار می‌گیرند (ارسطو، ۱۳۴۹: ۱۱۹).

سن آگوستین: او چون قدرت سیاسی را در اختیار خداوند می‌داند تقسیم و تفکیک در آن را تا آنجا جایز می‌داند که توسط سازمان دینی و روحانی امضاء شود و بر این اساس ممکن است بخشی از این قدرت سیاسی در دولت‌هایی مستقر شود که هدف آن‌ها رسیدن به جامعه آرمانی الهی باشد (عباس زاده، ۱۳۹۵: ۴۲-۴۱).

توماس آکویناس: انسان به دو نوع قانون نیازمند است. به قانون انسانی (برای تأمین رفاه سعادت در دنیا) و قانونی یزدانی (برای تحصیل خیر و برکت در دنیا) نیاز دارد. اندیشه فلسفی قرون وسطی؛ قوای مذهبی و سیاسی را بر پایه همین فرق که میان آن‌ها هست، از هم تفکیک کرده بود (فاستر، ۱۳۷۰: ۴۶۶) و (امیر آفتابی، ۱۳۹۱: ۷).

نیکولو ماکیاوولی: در صورت تثبیت اقتدار دولت می‌توان امید داشت که قدرت سیاسی جامعه میان بخش‌های مختلف تقسیم شود و نیم‌نگاهی نیز به یک حکومت ایده‌آل مردمی دارد که در آن آزادی و حقوق شهروندان مورد احترام قرار گیرد (عباس زاده، ۱۳۹۵: ۴۳).

ژان بدن: مؤسس نظریه حاکمیت بود. اشتیاق او به وجود حاکمیت مطلق، ناشی از وضع خاص زمانه او بود. در عین توجه به ساختارهای حاکمیت و نظم بخشی به آن‌ها همواره محدودیت‌های

قانونی و عرفی برای حاکم در نظر داشت تا از تبدیل شدن او به یک ستمگر خودکامه جلوگیری شود و در عین حال حقوق و آزادی‌های طبیعی که افراد جامعه طبق قانون طبیعی از آن برخوردار و بهره‌مند هستند رعایت و تنظیم می‌شود (عباس زاده، ۱۳۹۵: ۴۷-۴۶).

هوگو گروسیوس: به عقیده حقوق‌دانانی چون گروسیوس، تفکیک قوای سه‌گانه کافی نیست و قوه تعدیل‌کننده‌ای نیز باید به وجود آید تا اگر میان پارلمان و حکومت اجرایی اختلافی به وجود آید، قوه تعدیل‌کننده دخالت کند و در حدود اختیارات قانون اساسی مملکت را از بحران‌های سیاسی رها کند (قاضی، ۱۴۰۰: ۳۰۹).

توماس هابز: اشخاص می‌توانند از حقوق طبیعی خود مانند حق آزادی صرف‌نظر کرده و آن را به دولت واگذار کنند تا در پناه اقتدار او و نظمی که ایجاد می‌کند امنیت پیدا کنند (کاتوزیان، ۱۳۸۸: ۱۰۰-۱۰۱).

جان لاک: منشأ قدرت نه الهی است و نه ناشی از اقتدار پدری، بلکه ناشی از تراضی اراده شهروندان است و تمام دارندگان قدرت توسط مردم با شرایطی انتخاب می‌شوند که یکی از آن‌ها احترام به قانون است (اسپکتور، ۱۳۸۲: ۱۵۴).

شارل منتسکیو: قدرت مطلق و تفکیک نشده فسادآور خواهد بود (منتسکیو، ۱۳۹۱: ج ۱، ۶۲).
تأمین آزادی نیازمند آن است که سه قدرت بزرگ دولت از هم جدا نگاه داشته شوند (Prakash, 2000: 17) بنابراین اگر قدرت حکومت را بین قوای سه‌گانه تقسیم کنیم فسادی از نظر قدرت، حکومت را تهدید نمی‌کند (Thomas, 1991: 123).

ژان ژاک روسو: روسو خود را طرفدار تفکیک قوا نشان می‌دهد با این تفاوت که او قوه مجریه را قوه‌ای مستقل و در ردیف قوه مقننه نمی‌دانست بلکه اولی را مأمور از طرف دومی به حساب می‌آورد (روسو، ۱۳۴۷: ۱۱۵).

ایمانوئل کانت: قوای سه‌گانه در عین آن که مکمل یکدیگر هستند نمی‌توانند کار ویژه همدیگر را انجام دهند. قوه مقننه در خصوص تعیین حق شهروندان غیر قابل بازخواست است، قوه مجریه در شخص عالی‌ترین مقام حکومت غیر قابل مقاومت است و حکم عالی‌ترین مقام قضایی قابل لغو نیست (اسدیان، ۱۳۹۱: ۱۸۳-۱۸۲).

فردریش هگل: فرد در زیر چتر قانون اساسی، همیشه تابع جمع است. پادشاه تنها وظیفه‌اش تأیید تصمیماتی است که محتوای آنها از قبل توسط مجلس شورا تصویب شده است. بنابراین قدرت، توسط قانون اساسی محدود می‌شود. متقابلاً سایر مراجع اجرایی و قانونگذاری که شکلی از قدرت را دارند، توسط قدرت شاه محدود می‌شوند (اسپکتور، ۱۳۸۲: ۲۱۸-۲۱۷).

پیشران‌های فلسفی و کلامی حاکم بر تفکیک قوا در جهان تشیع

شیخ مفید: اجرای حدود اسلام عهده ائمه هدی از آل محمد (ص) است که منصوب از سوی خدا هستند و دیگر حاکمان و امرایی که ائمه نصب کردند و آنها این منصب را به فقهای شیعه تفویض کردند (اکبری، ۱۳۷۷: ۳۵) که این از پذیرش اصل ولایت فقیه در عصر غیبت از سوی امام معصوم (ع) حکایت دارد (هادوی تهرانی، ۱۳۸۱: ۷۴).

شیخ طوسی: قضاوت تنها برای کسی جایز است که امام معصوم (ع) به او اجازه داده باشد (اکبری، ۱۳۷۷: ۳۵). حکومت در میان مردم و قضاوت بین دو طرف دعوا جز برای کسی که حاکم حق، به او اذن داده، جایز نیست (کربلایی پازوکی، ۱۳۹۳: ۶۱).

ملا احمد نراقی: همه اختیارات و حقوق حکومتی پیامبر (ص) و ائمه معصومین (ع) در زمان غیبت به فقیه جامع الشرایط منتقل می‌شود (شمس الدین، ۱۳۷۵: ۳۹۴).

شیخ محمدحسن نجفی (صاحب جواهر): از ظاهر قول امام (ع) که به گونه‌ای عام درباره فقیه جامع شرایط می‌فرماید: «من او را حاکم قرار دادم»، فهمیده می‌شود که سخن امام (ع)، دلالت بر ولایت عام فقیه جامع‌الشرایط می‌کند (هادوی تهرانی، ۱۳۸۱: ۸۵-۸۴).

امام خمینی (ره): در رأس هرم قدرت، ولی فقیه قرار دارد که دارای دو شرط ویژه است. یعنی علم به حکم خدا و عدالت. چنین فردی تمامی وظایف و اختیارات معصوم (ره) را در حوزه امور عمومی عهده دارد (زمزم، ۱۳۹۱: ۹۲).

محمدحسین نائینی (ره): از وظایف لازمه سیاسیة، تجزیه قوای مملکت است که هر یک از شعب، وظایف نوعیه را تحت ضابطه و قانون صحیح علمی منضبط نمایند (زمزم، ۱۳۹۱: ۸۸-۸۷).

نظریه آیت الله طالقانی: منظور از تجزیه در اندیشه مرحوم نائینی، تقسیم قواست، به طوری که وظایف هر کدام روشن بوده و در کار یکدیگر هیچ‌گونه دخالتی نداشته باشند (زمزم، ۱۳۹۱: ۸۸).

آیت‌الله حسین علی منتظری: تفکیک قوا را از نظر اجرایی می‌پذیرد. قوای سه‌گانه یاری دهندگان ولی فقیه در ایفای این وظیفه‌اند و او به منزله رأس مخروط است (منتظری، ۱۴۱۱ق: ۵۲-۵۱).

آیت الله مصباح یزدی: تنها راه مبارزه با مفاسد (به ویژه استبداد) وجود نهادی در رأس حکومت است که دارای تقوا باشد. او تفکیک قوا را از باب رویکرد اجرایی آن می‌پذیرد (حبیب زاده و آجرلو، ۱۳۹۱: ۱۱۸). تقسیم کار تا آن‌جا که ضرورت داشته باشد؛ معمول خواهد بود (مصباح یزدی، ۱۳۸۴: ۲۵۸).

مخالفان تفکیک قوا در جهان تشیع

آیت الله محمدحسین بن علی تبریزی: استفاده از ساز و کارهای مشروطیت و تفکیک قوا از آن جوامعی است که از احکام الهی به دورند و در نتیجه محتاج ابزارهایی چون قوه مقننه هستند (لک زایی، ۱۳۸۵: ۸۰) و دلیل مخالفت با آن را هم کافی دانستن قوانین و احکام شرع می‌دانند (باقری مطلق، ۱۳۹۴: ۱۳۲).

شیخ فضل الله نوری: از مخالفان مشروطه، بیشترین اعتراض را به تأسیس قوه مقننه داشت. از نظر او امور شرعی یعنی افتا و صدور احکام قضایی و استنباط احکام کلیه و امور عامه بر عهده نمایان امام زمان (عج) یعنی فقیهان است (حبیب زاده و آجرلو، ۱۳۹۱: ۱۱۷). در شریعت اسلامی آن‌چه مورد پذیرش است استنباط فقیه از کتاب و سنت است که «کشف» مراد شارع محسوب می‌شود و نه آن‌گونه که در ذات واژه قانون نهفته است دست به «جعل» و تقنین بزند

(طحان نظیف و احسانی، ۱۳۹۶: ۸۰-۵۷). شیخ با تلقی خاصی که از شریعت داشت، تصویب قانون با اکثریت آراء را غیر شرعی و آن را منافی با اقرار به نبوت و خاتمیت و کمال دین می‌دانست (آبادیان، ۱۳۷۴: ۴۴-۴۳).

پیشران‌های فلسفی و کلامی حاکم بر تفکیک قوا در اهل تسنن دیدگاه اهل سنت نسبت به تفکیک قوا

عبدالرحمان ابن خلدون: خلیفه در رأس نظام سیاسی اسلام و مسئول هماهنگ کردن امور است و وظایف خویش را میان چند گروه مجزا تقسیم می‌کرد و افتاء و استنباط قوانین اجتماعی را به مفتیان وا می‌گذاشت (زمزم، ۱۳۹۱: ۴۶-۴۵).

شیخ رفاعه رافع طهطاوی: وی حکومت را مرکزی می‌دانست که سه شعاع از آن می‌تابد که عبارتند از: قوه قانونگذاری، قوه قضاییه و قوه مجریه (حبیب زاده و آجرلو، ۱۳۹۱: ۱۱۵).

حسن البنا اندیشمند مصری: در زندگی معاصر، نظام نمایندگی را از غرب گرفته‌ایم ولی پایه‌های این نظام با پایه‌هایی که اسلام برای حکومت مقرر داشته است منافاتی ندارد و نظام حکومتی مبتنی بر قانون اساسی که لازمه آن تفکیک قواست، نزدیک‌ترین شکل حکومت به اسلام است (حبیب زاده و آجرلو، ۱۳۹۱: ۱۱۵).

ابوالحسن ماوردی: درصدد جمع بین دو قدرت خلافت و سلطنت است و قدرت سیاسی را بین سلطان و خلیفه تقسیم می‌کند. توزیع قدرت بین خلیفه و وزیران، مصداقی دیگر از تجزیه قدرت در اندیشه وی است که مردم نیز بخشی از قدرت را به دوش دارند (زمزم، ۱۳۹۱: ۸۷).

ابو حامد محمد بن محمد غزالی: سلطان و خلیفه را مصداق «اولی‌الامر» می‌داند که تبعیت از آن‌ها واجب است. در نظر وی قدرت بین این دو تقسیم شده است، خلیفه نقش مشروعیت بخشی دارد و سلطان نماد قدرت سیاسی است (زمزم، ۱۳۹۱: ۸۷).

پیشینه پژوهش

هرچند در موضوعات تفکیک قوا و حقوق اساسی مطالعات و پژوهش‌های نسبتاً متنوعی در مبادی مختلف صورت گرفته است، اما پژوهش‌هایی که متغیرهای آینده تأثیرگذار بر تفکیک قوا را با رویکرد و طریقت آینده‌پژوهی بررسی کرده باشد، فاقد موضوعیت بوده است. برخی از پژوهش‌های مرتبط با موضوع این پژوهش به شرح زیر است:

جدول (۱) مرور پیشینه‌های پژوهش

| ردیف | عنوان | سال انتشار | نویسندگان | روش | دستاورد | استناددهی |
|------|---|------------|--|--|---|--|
| ۱ | تأثیر متقابل دو قوه مجریه و قضاییه در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران. | ۱۳۸۶ | احمد بستان زاده استاد راهنما؛ دکتر یوسف مولایی، استاد مشاور؛ دکتر علی اکبر گرجی. | روش مطالعه کتابخانه‌ای، فیش‌برداری، پردازش مطالب و بررسی میدانی انجام شده است. | بررسی تأثیر متقابل دو قوه مجریه و قضاییه در حقوق اساسی ایران | دانشکده حقوق واحد تهران مرکز، دانشگاه آزاد اسلامی. |
| ۲ | بررسی تطبیقی تفکیک قوا در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران و انگلستان. | ۱۳۸۵ | نادعلی صادقیان، استاد راهنما دکتر علی کردان؛ استاد مشاور دکتر مصطفی تقی‌زاده انصاری. | روش اجرای تحقیق کیفی بوده است | آشنایی دقیق‌تر با ساختار و روابط قوا در ایران و انگلیس و نظام ایران، با ویژگی‌های خاص خود، شکلی کاملاً جدید از تفکیک قوا را دارا می‌باشد. | دانشکده حقوق عمومی دانشگاه تهران |
| ۳ | مبانی حقوق ولایت فقیه در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران | ۱۳۸۵ | محقق بنیامین شکوه‌فر؛ استاد راهنما محمد روشن؛ استاد مشاور حسین علی‌احمدی | روش اجرای تحقیق کیفی بوده است | ولایت فقیه به دلیل وجود نظارت از درون، سدی محکم در بروز دیکتاتوری در ساختار حکومت است (تریبونا). | واحد تهران مرکز دانشگاه آزاد اسلامی |
| ۴ | الگوی راهبردی اداره امور رسانه ملی از طریق تدوین تجارب نظام ج.ا.ا بر اساس گفتمان ولایت فقیه و قانون اساسی | ۱۳۹۵ | علی رضا کبیبادی | روش اجرای تحقیق کیفی بوده است | رسانه ملی به موجب اختیارات ولی معظم فقیه در قانون اساسی؛ می‌بایست تبیین‌گر اهداف، اصول و راهبردهای اسلام ناب محمدی(ص) باشد. | دانشگاه عالی دفاع ملی |

| ردیف | عنوان | سال انتشار | نویسندگان | روش | دستاورد | استناددهی |
|------|---|------------|--|----------------------------------|--|--|
| ۵ | بررسی ابزارهای تفوق قوه مقننه بر قوه مجریه در مدل‌های تفکیک قوا و جایگاه آن در نظام حقوقی ایران | ۱۳۹۱ | سارا کریمی استاد راهنما دکتر کمال الدین هریسی نژاد، | روش اجرای تحقیق کیفی بوده است | لزوم تفکیک وظایف، حوزه عملکرد و استقلال قوا از یکدیگر، به منظور پرهیز از استبداد و تمرکز غیرقانونی قدرت، اصلی پذیرفته شده است. | دانشکده حقوق و علوم اجتماعی دانشگاه تبریز |
| ۶ | بررسی ارتباط میان قوای حکومتی در حقوق اساسی اندونزی | ۱۳۹۴ | مرضیه حسینی نژاد، استاد راهنما دکتر سید محسن شیخ الاسلامی | توصیفی و تحلیلی | در اندونزی رییس جمهور مسئولیت قوه مجریه را داشته و نیروهای مسلح را فرماندهی می‌کند. وزیر کابینه تنها در مقابل رییس جمهور پاسخگو هستند. | دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت |
| ۷ | تفکیک قوا در نظام جمهوری اسلامی با توجه به اصل ۵۷ قانون اساسی | ۱۳۹۶ | فرهاد ملک‌زاده، استاد راهنما دکتر احمد رنجبر، اساتید مشاور دکتر عبدالنعیم شهریاری و دکتر مصطفی سراجی | توصیفی و تحلیلی | منطق حاکم بر تفکیک قوای غرب نتوانسته خود را بر اندیشه تفکیک قوای جمهوری اسلامی که زیر نظر ولایت مطلقه امر و امامت امت است تحمیل کند. | دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرعباس |
| ۸ | اصل پنجاه و هفتم قانون اساسی در نظم اساسی ایران | ۱۳۹۴ | لیلا مرادی لار استاد راهنما دکتر جواد تقی زاده استاد مشاور دکتر مرتضی نجابت خواه | توصیفی | هدف نهایی تفکیک قوا و ولایت فقیه محو استبداد و رسانیدن جامعه به آزادی است. | دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه مازندران |

| ردیف | عنوان | سال انتشار | نویسندگان | روش | دستاورد | استناددهی |
|------|---|------------|--|--------|--|--|
| ۹ | دگردیسی تفکیک قوا از مفهوم کلاسیک به مفهوم مدرن | ۱۳۹۰ | زهره سادات امیر آفتابی استاد راهنما دکتر محمد رضا ویژه استاد مشاور دکتر محمد جلالی | توصیفی | پس از جای گرفتن نظریه تفکیک قوا در آثار افرادى چون هرینگتون و لاک؛ مونتسکیو آن را برای کنترل قدرت، به سبب حفظ آزادی، به کار گرفت. | دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبایی (ره) |

بررسی پیشینه پژوهش‌های انجام شده نشان می‌دهد؛ با وجود انجام مطالعات مختلف در حوزه تفکیک قوا در حقوق اساسی، لیکن پاسخ‌گویی به پرسش‌های پژوهش حاضر، در قلمرو طریقت (حوزه آینده پژوهی) و موضوعیت محققین پیشین قرار نداشته است. لذا پاسخ‌گویی به پرسش‌های این پژوهش، از نوآوری‌های آن می‌باشد.

روش‌شناسی پژوهش

آینده‌پژوهی از حیث روش، مبتنی بر ۳۳ فرآیند متفاوت است، که معمولاً در پژوهش‌ها تلفیقی از آنها به کارگرفته می‌شود. این پژوهش از نظر نوع؛ کاربردی و با رویکرد کیفی است، که با ترکیب روش‌های آینده‌پژوهی؛ شامل مرور منابع، مقالات، کتب معتبر علمی و تخصصی شناخته شده در حوزه حقوق اساسی و انجام مصاحبه با تعدادی از نخبگان حوزه حقوق اساسی، در یک پنل خبرگی، در راستای پاسخ به پرسش پژوهش انجام شده است. در ادامه به منظور تجویز جایگاه و ترسیم نقش متغیرهای آینده تأثیرگذار بر تفکیک قوا در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران در فضای آینده‌پژوهی؛ از ابزارهای علم‌سنجی استفاده شده که برای این منظور از نرم‌افزار «وی. او. اس. ویوئر^۱» استفاده شد تا ارتباط متغیرهای آینده تأثیرگذار بر تفکیک قوا در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، با حوزه‌های مرتبط از حیث آینده‌پژوهی، تجویز و ترسیم شود.

علم‌سنجی

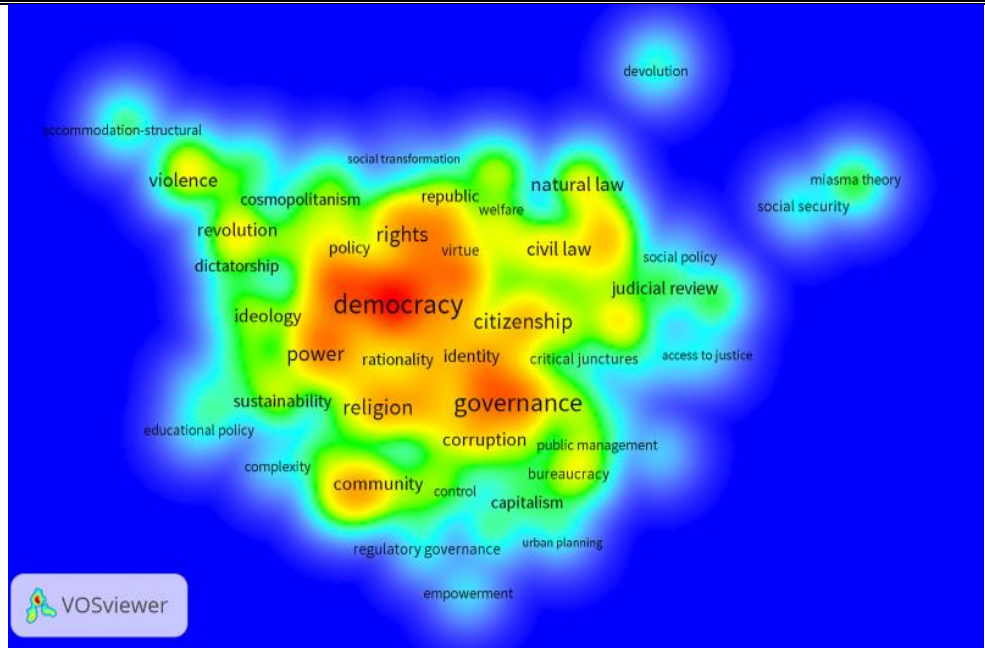
در حوزه آینده‌پژوهی با اندک جستجوی واژه علم‌سنجی و کتاب‌سنجی می‌توان به مطالعات

¹ - VOSviewer

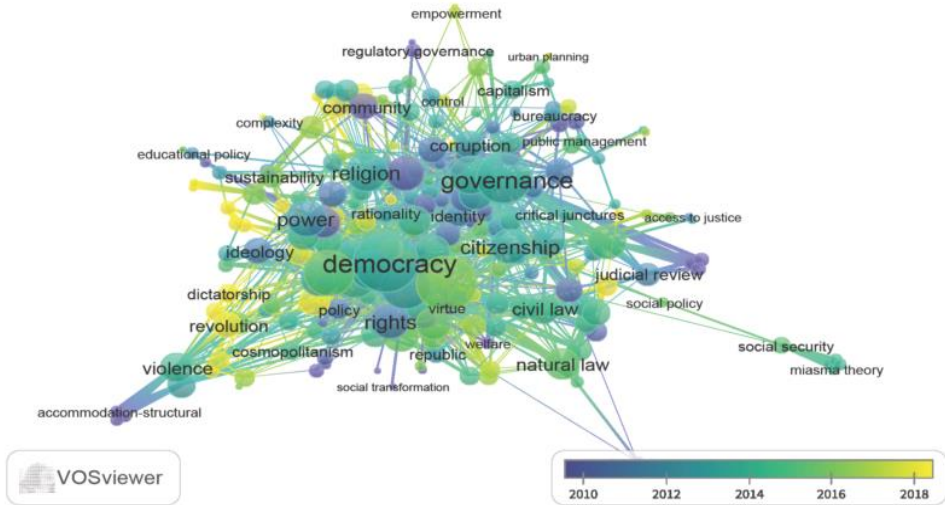
متعددی دست پیدا کرد که نتایج آنها به اشکال مختلفی اعم از مقالات علمی پژوهشی، علمی ترویجی، کتاب و غیره منتشر شده است. در حقیقت توجه به علم سنجی در رشته‌های مختلف از جهات متعددی برای پژوهشگران حائز اهمیت بوده است (پدرام، سیفی کلستان، ۱۳۹۹: ۵۰). با تصویرسازی جامع از فعالیت‌های پژوهشی می‌شود نشان داد، پژوهشگران نسبت به فعالیت‌های پیشین و کنونی، دیدگاه درست و واضح‌تری داشته باشند و برای فعالیت‌های پژوهشی آینده به درستی برنامه‌ریزی و اقدام کنند (Fergnani, 2019). با یک خوانش پژوهشی در حوزه علم سنجی می‌توان مسیر تعالی و نیز کمبودهای موجود در پژوهش‌های انجام شده در یک محدوده علمی را بیان کرد (Andriamamonjy, Saelens, & Klein, 2019). علم سنجی را می‌توان روشی برای سنجش تأثیر پژوهش، فهم فرآیند ارجاع‌دهی، ترسیم نقشه ساختار و تکامل دانشی بر اساس حجم بزرگی از مجموعه داشته‌های علمی تلقی کرد (Borner, Chen, & Boyack, 2003). در این پژوهش ابتدا واژگان کلیدی تفکیک قوا، حقوق اساسی و سایر واژگان مرتبط با این حوزه از علم حقوق، مورد جستجو قرار گرفت و سپس نتایج جستجو در پایگاه ساینس دایرکت به صورت داده‌های نرم افزار «وی. او. اس. ویوئر» در ساختار «آر. آی. اس^۱» منتزع شد و در نهایت در نرم افزار «وی. او. اس. ویوئر» کاوش، واکاوی و اجرایی شد. نتایج حاصل از نگاشت تصویری متغیرهای تأثیرگذار بر آینده تفکیک قوا مبتنی بر داده‌های حاصل از مجله‌های مختلف منتشره در پایگاه ساینس دایرکت می‌باشد (نمودارهای شماره ۱ تا ۵). برای این منظور ابتدا بر اساس کلید واژه متغیرهای تأثیرگذار بر آینده تفکیک قوا و محدود کردن نتایج به مقالات پژوهشی، سردبیری و مروری، جستجو در پایگاه معتبر و علمی مزبور انجام و در ادامه داده‌های مورد نیاز در قالب فایل‌های RIS استخراج شد. سپس در ادامه روش پژوهش؛ فایل‌های RIS به صورت داده‌های خام پژوهش، در نرم افزار VOSviewr بارگذاری شد. در گام بعدی بر اساس محدودیت حداکثر خطوط ارتباط ۵۴۰۰، نمودارها به دست آمد، اما به دلیل تراکم بیش از حد، خطوط ارتباطی نمودارها طی چند مرحله تا عدد ۵۰۰ تقلیل داده شد تا نمودارهای، گویاتر و البته قابل تحلیل، استخراج شود. در گام سوم با استفاده از نرم‌افزار مربوطه، اطلاعات داده را در چندین خوشه^۲ دسته‌بندی و خروجی‌های لازم منتزع شد. نگاشت‌های به دست آمده اطلاعات علمی شایان توجه و شگرفی را نشان داد، که همگی مبین تأثیرگذاری متغیرها تا بازه زمانی ۲۰۱۸ بر آینده تفکیک قوا در سطح جهان و به تبع آن، کشور جمهوری اسلامی ایران می‌باشد.

^۱ RIS

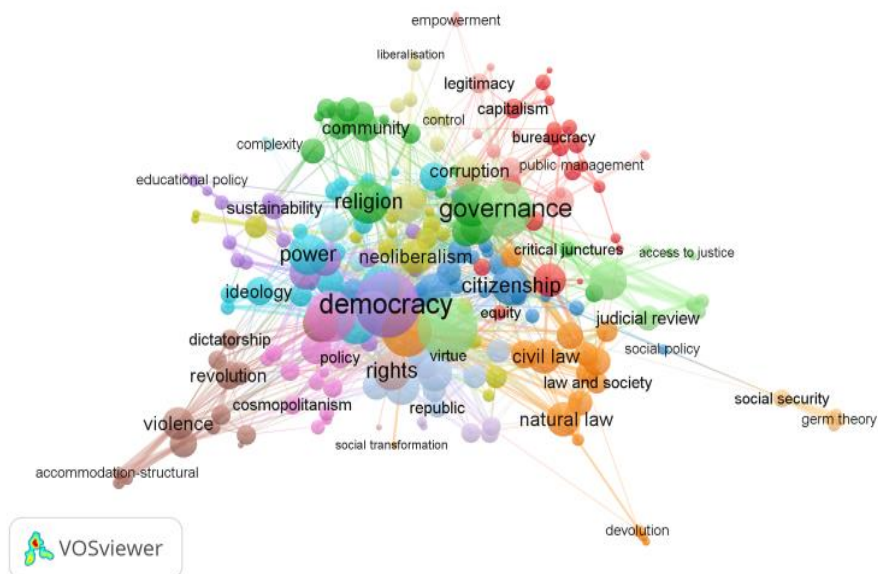
^۲ Cluster



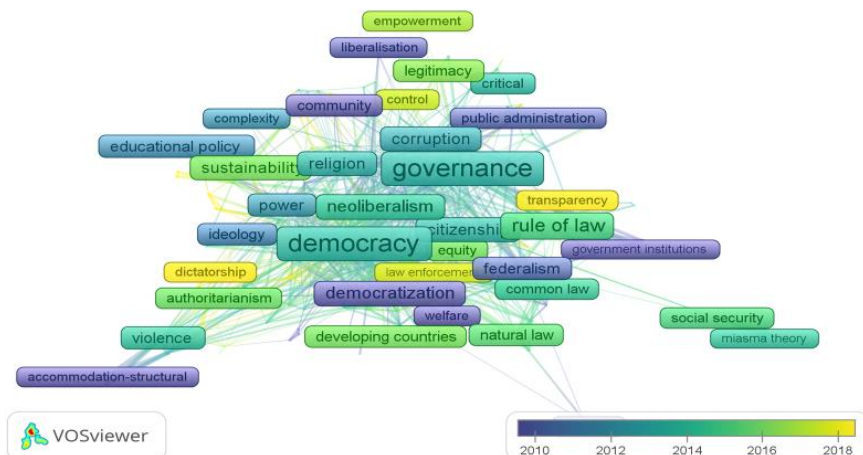
نمودار (۱) نداشت تصویری چگالی- ابری پژوهشی متغیرهای تأثیرگذار بر آینده تفکیک قوا در جهان، در فضای ادبیات پژوهشی آینده‌پژوهی، کلیدواژگان یافت شده در حوزه مرکز، در حال حاضر در عداد حوزه‌های با گستره و فراوانی زیاد می‌باشند.



نمودار (۲)؛ نداشت تصویری گستره و فراوانی ارتباط پژوهشی متغیرهای تأثیرگذار بر آینده تفکیک قوا در جهان، در فضای ادبیات پژوهشی آینده‌پژوهی، با تأکید بر حوزه‌های با فراوانی بیشتر در دهه گذشته (رنگ آبی).



نمودار (۳)؛ نگاشت تصویری گستره و فراوانی ارتباط پژوهشی متغیرهای تأثیرگذار بر آینده تفکیک قوا در فضای ادبیات پژوهشی آینده‌پژوهی، جهت یافت سمت و سوی گرایش کلیدواژگان متغیرهای جدید، از حیث طیف زمانی و رویکرد پژوهش‌ها در حوزه‌های جدید جهانی (رنگ زرد و ترکیب‌های آن).



نمودار (۴)؛ نگاشت تصویری گستره و فراوانی ارتباط پژوهشی متغیرهای تأثیرگذار بر آینده تفکیک قوا در فضای ادبیات پژوهشی آینده‌پژوهی، با تأکید بر حوزه‌های با فراوانی بیشتر در دهه گذشته (رنگ آبی) در جهان؛ با نمایش مستطیلی.

| ردیف | عنوان متغیر | نحوه تأثیرگذاری و کاربست عملی | نوع نگرش |
|------|---|---|--------------------------------------|
| ۴ | سیره ائمه (ع) | تفکیک قوا برای کارآمدی و تخصصی بودن امور و منعی در تداخل قوا نیست | موافق و در دومین سطوح مدیریتی |
| ۵ | سیره امام معصوم (ع) در عصر غیبت | فقه‌های عادل‌کاردان | موافق و در دومین سطوح مدیریتی |
| ۶ | عصر مشروطه | تبدیل حاکمیت مطلق سلطنتی به حاکمیت مشروطه سلطنتی | موافق |
| ۷ | اختیارات رهبری در قانون اساسی | سلطه همه جانبه تشریعی، تنفیذی و قضایی | موافق و در چارچوب اصل ۵۷ قانون اساسی |
| ۸ | روابط متقابل قوا | نظام امت و امامت | موافق در چارچوب کتاب و سنت |
| ۹ | قوه قضاییه | نظارت بر قوه مجریه و معرفی حقوقدان‌های شورای نگهبان | مخالف |
| ۱۰ | تصمیمات رؤسای سه قوه و سایرین | شورای عالی امنیت ملی مجمع تشخیص مصلحت نظام شورای بازنگری قانون اساسی شورای عالی انقلاب فرهنگی | مخالف |
| ۱۱ | قانون اساسی | محوریت با ولایت فقیه تعیین تعداد قوا کیفیت ارتباط قوا با رهبری عدم استقلال کامل قوا تفکیک قوا به عنوان روش و نه ارزش | پذیرش نسبی و نه مطلق |
| ۱۲ | نهادهای زیر امر ولی فقیه | فقد صلاحیت قانونگذاری مجلس در مورد آنها (مگر با اذن رهبری) | مخالف |
| ۱۳ | حکم حکومتی | حکم حکومتی ولی فقیه | مخالف |
| ۱۴ | تقویت نظام حزبی | فروکاستن تشتت چندگانه آراء وصول به نظرات کارشناسی و منضج | موافق |
| ۱۵ | تشکیل شورای نظارت بر نحوه رفتار با زندانیان | اطمینان از رعایت قانون منع شکنجه | مخالف |
| ۱۶ | نظریه ولایت فقیه | مهار قدرت به علت تقوا و صلاحیت‌های اخلاقی جلوگیری از فساد در نظام سیاسی بی طرف و فوق سایر قوا قابل کنترل و نظارت توسط مجلس خبرگان نقش قوه تعدیل کننده (از منظر روسو؛ تریبونا) | تکمیل کننده اصل تفکیک قوا (نسبی) |
| ۱۷ | تفکیک قوه تقنین از قوه اجرا | تفکیک کارکردی | موافق |

جدول (۳) تجزیه و تحلیل اسناد و مدارک ۲

| ردیف | عنوان متغیر | نحوه تأثیرگذاری و کاربست عملی | نوع نگرش و گرایش به تفکیک قوا |
|------|---|---|-------------------------------|
| ۱ | پیشران‌های جهانی تفکیک قوا در کشورهای پیشرو | ایجاد تحول سازنده و غایت‌مندانه در سایر کشورها ایجاد تحول در نظام تقنینی و اجرایی سایر کشورها | موافق |

جدول (۴) تجزیه و تحلیل اسناد و مدارک ۳

| ردیف | عنوان متغیر | نحوه تأثیرگذاری و کاربست عملی | نوع نگرش و گرایش به تفکیک قوا |
|------|--|---|-------------------------------|
| ۱ | پیشران‌های نظری حاکم بر فلسفه سیاست در مورد تفکیک قوا (به شرط عدم جزمیت و عدم بت‌انگاری) | تفکیک قوا به عنوان روش ممانعت از تمرکز قوا در یک شخص یا گروه طبقه‌بندی وظایف حفظ آزادی‌های فردی پیشگیری از استبداد ایجاد حکومت مردم‌سالار میانه‌رو | موافق |

جدول (۵) تجزیه و تحلیل اسناد و مدارک ۴

| ردیف | عنوان متغیر | نحوه تأثیرگذاری و کاربست عملی | نوع نگرش و گرایش به تفکیک قوا |
|------|------------------------------|--|-------------------------------|
| ۱ | کاربست‌های عملی تفکیک قوا | تفکیک نسبی قوا رژیم ریاستی و پارلمانی | پذیرش نسبی (و نه مطلق) |
| ۲ | کاربست‌های عملی تفکیک قوا | تفکیک عمودی قوا تخصصی بودن قوا در حوزه خود تبعیت قوه مجریه از قوه مقننه در طول هم قرار گرفتن قوا (روسو) | مخالف |

جدول (۶) تجزیه و تحلیل اسناد و مدارک ۵

| ردیف | عنوان متغیر | نحوه تأثیرگذاری و کاربست عملی | نوع نگرش و گرایش به تفکیک قوا |
|------|---------------------------------|---|-------------------------------|
| ۱ | پیشران‌های فلسفی در جهان غرب | افلاطون؛ تقسیم عادلانه قدرت در سایه شاه حکیم (فلسوف شاه) | موافق |
| ۲ | پیشران‌های فلسفی در جهان غرب | ارسطو؛ فرد یا گروه باید جویای نیکی برای همه مردم باشند و نه به نفع خود | مخالف |
| ۳ | پیشران‌های فلسفی در جهان غرب | سنت آگوستین؛ تقسیم و تفکیک منوط به تأیید سازمان دینی و روحانی است | موافقت مشروط |
| ۴ | پیشران‌های فلسفی در جهان غرب | توماس آکویناس؛ تمایز و جدایی بین قانون انسانی و قانون یزدانی | موافق بنیادی و سکولار |
| ۵ | پیشران‌های فلسفی در جهان غرب | ژان بدن؛ ایجاد محدودیت قانونی و عرفی برای حاکم، جهت ممانعت از ایجاد حاکم خودکامه | پذیرش نسبی |

| ردیف | عنوان متغیر | نحوه تأثیرگذاری و کاربست عملی | نوع نگرش و گرایش به تفکیک قوا |
|------|------------------------------|--|-------------------------------|
| ۶ | پیشران‌های فلسفی در جهان غرب | گروسوس؛ علاوه بر تفکیک قوا نیاز به قوه تعدیل کننده (تریبونا) است | موافق |
| ۷ | پیشران‌های فلسفی در جهان غرب | مونتسکیو؛ کارها باید بین قوا تقسیم شوند تا قوا در امور یکدیگر دخالت نکنند | موافق |
| ۸ | پیشران‌های فلسفی در جهان غرب | کانت؛ قوای سه‌گانه مکمل یکدیگر بوده ولی نمی‌توانند کار ویژه دیگری را انجام دهند | موافق |
| ۹ | پیشران‌های فلسفی در جهان غرب | هگل؛ پادشا مبتنی بر هوس شخصی نمی‌تواند تصمیمات مجلس شورا را تغییر دهد (نیاز به تقوای الهی) | موافق |

جدول (۷) تجزیه و تحلیل اسناد و مدارک ۶

| ردیف | عنوان متغیر | نحوه تأثیرگذاری و کاربست عملی | نوع نگرش و گرایش به تفکیک قوا |
|------|---------------------------------------|---|-------------------------------|
| ۱ | پیشران‌های فلسفی و کلامی در جهان تشیع | شیخ مفید؛ تفویض اجرای حدود توسط ائمه (ع) به فقهای شیعه | موافق |
| ۲ | پیشران‌های فلسفی و کلامی در جهان تشیع | شیخ طوسی؛ تفویض قضاوت توسط ائمه (ع) به فقهای شیعه | موافق |
| ۳ | پیشران‌های فلسفی و کلامی در جهان تشیع | ملا احمد نراقی؛ تفویض همه اختیارات و حقوق حکومتی پیامبر و ائمه (ع) به فقهای شیعه | موافق |
| ۴ | پیشران‌های فلسفی و کلامی در جهان تشیع | امام خمینی (ره)؛ توزیع قدرت از رأس تا لایه‌های میانی حاکمیت | موافق |
| ۵ | پیشران‌های فلسفی و کلامی در جهان تشیع | آیت‌الله منتظری؛ تفکیک در حوزه اجرا با حفظ قدرت در رأس مخروط | موافق |
| ۶ | پیشران‌های فلسفی و کلامی در جهان تشیع | آیت‌الله مصباح بزدی؛ تنها راه مبارزه با مفسد و استبداد وجود نهاد با تقوا در رأس است و رفع اختلاف نیز بکند و محدوده تفکیک فقط در حوزه اجرا است | موافق |
| ۷ | پیشران‌های فلسفی و کلامی در جهان تشیع | آیت‌الله محمد حسین تبریزی؛ مخالفت با قوه مقننه | مخالف |
| ۸ | پیشران‌های فلسفی و کلامی در جهان تشیع | شیخ فضل‌الله نوری؛ معترض به ایجاد قوه مقننه | مخالف |

جدول (۸) تجزیه و تحلیل اسناد و مدارک ۷

| ردیف | عنوان متغیر | نحوه تأثیرگذاری و کاربست عملی | نوع نگرش و گرایش به تفکیک قوا |
|------|---|---|-------------------------------|
| ۱ | پیشران‌های فلسفی و کلامی از منظر علماء اهل تسنن | ابن خلدون؛ خلیفه ضمن در رأس بودن وظیفه خود را میان چند گروه مجزا تقسیم می‌کند | موافق |
| ۲ | پیشران‌های فلسفی و کلامی از منظر علماء اهل تسنن | شیخ طه‌طوای؛ حکومت مرکزی است که سه شعاع از آن می‌تابد | موافق |
| ۳ | پیشران‌های فلسفی و کلامی از منظر علماء اهل تسنن | حسن البنا؛ نزدیک‌ترین شکل حکومت به اسلام، تفکیک قوا | موافق |

| ردیف | عنوان متغیر | نحوه تأثیرگذاری و کاربست عملی | نوع نگرش و گرایش به تفکیک قوا |
|------|---|---|-------------------------------|
| | کلامی از منظر علماء اهل تسنن | است | |
| ۴ | پیشران‌های فلسفی و کلامی از منظر علماء اهل تسنن | ابوالحسن ماوردی؛ تقسیم قدرت بین خلافت و سلطنت | موافق |
| ۵ | پیشران‌های فلسفی و کلامی از منظر علماء اهل تسنن | غزالی؛ قدرت بین سلطان و خلیفه تقسیم شده است | موافق |

ب. بر اساس تحلیل نتایج حاصله از نرم افزار علم سنجی (VOSviewer) مستخرجه از داده‌های پایگاه علمی پژوهشی ساینس دایرکت، تجزیه و تحلیل مطالب به شرح موارد ذیل می‌باشد:

۱. در مرحله اول؛ واژگان پرکاربرد مرتبط با تفکیک قوا، حقوق اساسی و سایر واژگان مرتبط، وفق کتب، مقالات و سایر محصولات پژوهشی؛ در حقوق اساسی کشورهای دنیا، که تا یک دهه پیش (۲۰۱۰ میلادی)، به عنوان متغیرهای تأثیرگذار بر این حوزه از علم حقوق، بوده‌اند، شامل کلماتی چون Government (دولت)، representative (نماینده)، congress (کنگره)، freedom (آزادی)، liberalization (آزادسازی)، community (انجمن)، public administration (مدیریت دولتی)، power (قدرت)، ideologically (از نظر ایدئولوژیک)، government institutions (نهادهای دولتی)، federalism (فدرالیسم)، democratization (دموکراتیک‌سازی، رفاه)، welfare – structural accommodation (اسکان ساختاری)، educational policy (سیاست آموزشی)، identity (هویت)، rights (حقوق) و غیره بوده است. همان‌گونه که در نتایج مستخرجه از نرم‌افزار مشهود می‌باشد، به منظور تعمیق و تدقیق بیشتر جهت نیل به نتایج واقعی و محققانه، مساعی پژوهشگر بر این استوار بود تا بیشینه اصطلاحات پرکاربرد را استخراج و سپس تحلیل نماید. به همین منظور بسیاری از واژگان دیگر که البته فاقد گستره لازم بودند، توسط پژوهشگر محذوف شد تا از این رهیافت بتوان به نتایج حقیقی و محققانه‌تر دست یافت.

۲. در مرحله دوم؛ با امعان نظر به تحولات مهم و نوین در حوزه حقوق اساسی در دهه اخیر، که مبین آینده‌های ناشناخته در این حوزه از علم بوده و مبین پتانسیل تغییرات بنیادین هستند؛ ضمن تدقیق و تیزبینی بیشتر در احصاء واژگان پرکاربرد از سال ۲۰۱۸ میلادی به بعد؛ سعی در چینش و پردازش واژگان با گستره و فراوانی بیشینه شد، که شامل واژگان مهمی چون International (بین‌المللی)، humanitarian law (حقوق بشر دوستانه)، international criminal court (دادگاه جنایی بین‌المللی)، international human rights law (حقوق بشر

دوستانه بین‌المللی)، dictator ship (دیکتاتوری)، civil liberties (آزادی‌های مدنی)، transparency (شفافیت)، political rights (حقوق سیاسی)، political institutions (نهادهای سیاسی)، Anthropocene (وابسته به انسان)، control (کنترل)، empowerment (قدرت)، nation – state (ملت-دولت)، rule by law (حاکم بر قانون)، sustainable development (توسعه پایدار)، law enforcement (اجرای قانون)، legal system (سیستم حقوقی) و classification (طبقه‌بندی) می‌باشد، که به خودی خود، مؤید وجود تحولات شگرف و غیر قابل انکار، در متغیرهای تأثیرگذار بر آینده تفکیک قوا در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد.

نتیجه‌گیری

در فرآیندها و پژوهش‌های آینده‌پژوهی، با عنایت به این که متغیرهای اثرگذار بر یک پدیده، به صورت مستقل وجود ندارند و با یکدیگر ارتباط تنگاتنگ داشته و بر یکدیگر اثر می‌گذارند، لذا شناسایی و درک روابط بین آنها از اهمیت ویژه و اساسی برخوردار می‌باشد. بر همین مبنا هر مسئله یا مبحثی متشکل از شبکه یا زنجیره‌ای از علل، عوامل و متغیرهایی است، که به صورت مستقیم یا غیرمستقیم بر همدیگر اثرگذار هستند. وفق تجزیه و تحلیل انجام شده در این پژوهش، وفق بند «الف» مندرج در قسمت تجزیه و تحلیل پژوهش، متغیرهای متعددی در قالب؛ پیشران‌ها، کلان‌روندها و روندها، شناسایی و مورد تحلیل واقع شد، که از جمله آنها می‌توان به پیشران‌های تاریخ ایران باستان، سیره نبوی (ص)، سیره علوی (ع)، سیره ائمه (علیهم‌السلام)، سیره امام معصوم (ع) در عصر غیبت، کلان روندهای عصر مشروطه، اختیارات رهبری در قانون اساسی، روابط متقابل قوا، قوه قضاییه، تصمیمات رؤسای سه قوه و سایرین، قانون اساسی، نهادهای زیر امر ولی معظم فقیه، حکم حکومتی، تقویت نظام حزبی، تشکیل شورای نظارت بر نحوه رفتار با زندانیان، تفکیک قوه تقنین از قوه اجرا، پیشران‌های جهانی تفکیک قوا در کشورهای پیشرو، پیشران‌های نظری حاکم بر فلسفه سیاست در مورد تفکیک قوا (به شرط عدم جزمیت و عدم بت‌انگاری)، کاربردهای عملی تفکیک قوا، پیشران‌های فلسفی در جهان غرب، پیشران‌های فلسفی و کلامی در جهان تشیع و پیشران‌های فلسفی و کلامی از منظر علماء اهل تسنن را نام برد، که از مجموع ۴۵ پیشران احصاء شده، تعداد ۳۱ پیشران به شرح جدول‌های تجزیه و تحلیل در شمار متغیرهای آینده موافق با تفکیک قوا، تعداد ۴ پیشران به شرح جدول‌های تجزیه و تحلیل در شمار متغیرهای آینده موافق مشروط (نسبی) و تعداد ۱۰ پیشران به شرح جدول‌های تجزیه و تحلیل در شمار متغیرهای آینده مخالف با تفکیک قوا شناسایی شده است.

همچنین وفق بند «ب» مندرج در قسمت تجزیه و تحلیل پژوهش، برابر داده‌های به دست آمده حاصل از شناسایی نرم افزار علم سنجی VOSviewer تعداد ۱۷ واژه پرکاربرد از واژگان مرتبط با تفکیک قوا، حقوق اساسی و سایر واژگان مرتبط، وفق کتب، مقالات و سایر محصولات پژوهشی؛ در حقوق اساسی کشورهای دنیا، که تا یک دهه پیش (۲۰۱۰ میلادی)، به عنوان متغیرهای تأثیرگذار بر این حوزه از علم حقوق بوده است؛ شناسایی شد و تعداد ۱۸ واژه پرکاربرد نیز از سال ۲۰۱۸ میلادی به بعد شناسایی شده است که به خودی خود مؤید تغییرات نگرشی و گرایشی در عرصه آینده حقوق بین‌الملل و در نتیجه حوزه تفکیک قوا در کشورها می‌باشد.

در جمع‌بندی کلی و نهایی؛ «پیشران تاریخی ایران باستان» به عنوان عقبه تاریخی نظریه تفکیک قوا در ایران و حتی جهان، مسبب راهبری با نقش متغیر مثبت در افق سیاست حقوقی و حقوق سیاسی آینده جمهوری اسلامی ایران خواهد بود. «سیره نبوی» (ص)، «سیره علوی» (ع)، «سیره ائمه» (علیهم السلام)، «سیره امام معصوم (ع) در عصر غیبت» و نیز «روندهای حاکم بر عصر مشروطه»، همگی به عنوان متغیرهای راهبردی معنوی و الگوسازی دینی، با رویکرد مثبت در فضای ایدئولوژیکال با اندکی محدودیت و البته تفویض کامل در مقام اجرا، ایفای نقش خواهند داشت. «اختیارات رهبری در قانون اساسی»، «روابط متقابل قوا وفق قانون اساسی»، «نظریه ولایت فقیه» و رویکرد «تفکیک قوه تقنین از قوه اجرا» نیز به عنوان متغیرهای با نقش مثبت (در چارچوب قانون اساسی) واجد نقش قوی خواهند بود. «تقویت نظام حزبی» از دیگر متغیرهای مثبتی است که در آینده می‌تواند به عنوان یک پیشران کلیدی و مثبت، محوریت سیاسی خود را به نمایش بگذارد. «پیشران جهانی تفکیک قوا در کشورهای پیشرو»، «پیشران نظری حاکم بر فلسفه سیاست» و «پیشران فلسفی در جهان غرب» نیز به عنوان سه متغیر و پیشران فراملی و البته تأثیرگذار خواهند بود. «پیشران فلسفی و کلامی در جهان تشیع» نیز به عنوان یک پیشران کلیدی با سبقه و صبغه مذهبی، واجد نقش راهبردی در عرصه تفکیک قوا در جمهوری اسلامی ایران خواهد بود. «پیشران فلسفی و کلامی از منظر علماء اهل تسنن» نیز به عنوان یک متغیر تأثیرگذار و مثبت و البته با تأثیر ناچیز است، که دارای رویکرد مذهبی مختص به خود خواهد بود، که با توجه با روند رو به رشد جمعیت برادران اهل تسنن در کشور، این متغیر در آینده واجد نقش پیشران اصلی خواهد شد. نقش قوه قضاییه در «نظارت بر قوه مجریه و معرفی حقوقدان‌های شورای نگهبان» نیز به عنوان یک متغیر مخالف تفکیک قوا جلب نظر نمود که این متغیر با توجه به رویکرد ایجابی خود ماندگار خواهد بود. «حکم حکومتی ولی فقیه» اگرچه علی‌الظاهر دارای رویکرد نقض تفکیک قوا می‌باشد؛

لیکن به دلیل نقش تعدیل‌کنندگی و گره‌گشایی در بن‌بست‌های مختلف (تریبونا)، به عنوان یک پیشران کلیدی، علی‌رغم جنبه مفهومی منفی خود، دارای نقش‌آفرینی بی‌بدیل و حیاتی بوده و خواهد بود. «تشکیل شورای نظارت بر نحوه رفتار با زندانیان»؛ اگرچه علی‌الظاهر دارای نقش تخریبی و در تخالف با تفکیک قوا می‌باشد، اما به دلیل روندهای کنونی اجتماعی جامعه ایران و کارکرد و نقش سازنده آن در اطمینان از رعایت قانون منع شکنجه زندانیان، در آینده به عنوان یک متغیر اصلی واجد نقش خواهد شد. «فقد صلاحیت قانونگذاری مجلس در مورد نهادهای زیر امر ولی معظم فقیه» نیز به دلیل روندهای اجتماعی حاکم بر جامعه ایران، در آینده نزدیک به عنوان یک متغیر فعال، ایجاد چالش خواهد کرد.

در خصوص نتایج تحلیل حاصله از نرم افزار VOSviewer که مستخرجه از داده‌های پایگاه علمی پژوهشی ساینس دایرکت می‌باشد، باید ابراز داشت؛ گستره و محوریت اصلی واژگان پرکاربرد جهانی در حوزه تفکیک قوا و ادبیات حقوق اساسی تا حدود ۱۵ سال پیش با محوریت واژگانی چون دولت، نماینده، کنگره، آزادی، انجمن، قدرت، نهادهای دولتی، فدرالیسم، رفاه، هویت و حقوق است. این در حالی است که گستره و محوریت اصلی واژگان پرکاربرد جهانی در حوزه تفکیک قوا و ادبیات حقوق اساسی در ۵ سال اخیر تغییر ماهیت اساسی یافته و با محوریت واژگانی چون؛ بین‌المللی، حقوق بشردوستانه، دادگاه جنایی بین‌المللی، حقوق بین‌الملل بشر دوستانه، آزادی‌های مدنی، حقوق سیاسی، نهادهای سیاسی، قدرت، ملت-دولت، حاکمیت قانون، اجرای قانون، طبقه‌بندی، توسعه پایدار و «شفافیت» دارای پیام نوین در سطح جهانی می‌باشد. این تغییر سریع و صریح در ادبیات پژوهشی داده‌های پایگاه علمی پژوهشی ساینس دایرکت؛ مؤید این مهم است که رویکرد مفهومی، گرایش و نگرش کلی جهانی در برخی واژگان مانند «قدرت» هنوز تغییر نیافته، اما روند کلی مفاهیم با رویکرد کوچ از «جزء‌نگری» به «کلی‌نگری» و عدول از حاکمیت ملی به سمت حاکمیت در عرصه بین‌الملل، در حال گذار است. مزید بر این که در ادبیات جدید پژوهشی مباحثی چون؛ حاکمیت قانون، اجرای قانون، حقوق بشردوستانه، دادگاه جنایی بین‌المللی، حقوق بین‌الملل بشردوستانه، آزادی‌های مدنی، حقوق سیاسی، نهادهای سیاسی، توسعه پایدار و «شفافیت» در جهان نوین در حال تولد است، که هر کدام از این واژگان می‌توانند به عنوان یک متغیر فعال بر نظام تفکیک قوا در جمهوری اسلامی ایران نیز تأثیر جدی داشته باشند و از این متغیرها می‌توان به عنوان متغیرهای تأثیرگذار بر آینده تفکیک قوا در جمهوری اسلامی ایران یاد کرد. نکته شایان توجه در برداشت نهایی از این نرم‌افزار بروز و کشف یک «نشانه ضعیف تغییر» با عنوان واژه «شفافیت» در ۵ سال اخیر است، که این شکاف بنیادی، اگرچه هم‌اکنون در اصطلاح آینده‌پژوهان در جایگاه

«نشانه ضعیف تغییر» است؛ لیکن در آینده پیش رو، به عنوان یک پیشران کلیدی و یک «ابر متغیر فعال» در آینده تفکیک قوا در جمهوری اسلامی ایران ایفای نقش خواهد کرد. بدیهی است با ظهور چنین متغیری، موضوعیت ارزش بودن تفکیک قوا برای همیشه مخدوش و منسوخ شده و صرفاً جنبه روش بودن آن به عنوان یک راهکار، مطمح نظر خواهد بود.

پیشنهادها

۱. با عنایت به نظریه سنت آگوستین، در خصوص ایجاب امضاء قدرت سیاسی توسط سازمان دینی و روحانی؛ جهت نیل به جامعه آرمانی و تقریب این نقش به جایگاه شورای محترم نگهبان در جمهوری اسلامی ایران، اصلح است یک پژوهش با بن‌مایه آینده‌پژوهی در خصوص آینده کارکردی
۲. نظریات آگوستین با نقش و جایگاه شورای نگهبان انجام گیرد.
۳. با توجه به نظریات افلاطون فیلسوف یونانی در خصوص شاه حکیم (فیلسوف-شاه)، پژوهش جامعی در خصوص تبیین و تقییس شاه حکیم (فیلسوف-شاه) با آینده جایگاه ولی فقیه در شیعه انجام شود.
۴. حسب نظریه هوگو گروسپیوس در مورد قوه تعدیل کننده و رفع اختلاف و تنگناهای سیاسی و حکومتی و قرابت آن با کارکرد ولی معظم فقیه در ایران، به منظور نهادینه‌سازی این قوه تعدیل کننده (تریبونا) پروژه پژوهشی عمیق و هدفمند در مورد آینده‌های محتمل آن انجام گیرد.
۵. از آنجا که نظریات ابن خلدون نیز می‌تواند در ایجاد نهادینه‌سازی نقش ولی فقیه مؤثر و کارساز باشد، اصلح است در این مورد پروژه پژوهشی عمیق و هدفمند انجام شود.

قدردانی

نویسندگان بر خود لازم می‌دانند از همه عزیزانی که با مشاوره خود نویسندگان را یاری نمودند مراتب تشکر و قدردانی خود را اعلام نمایند.

منابع

- ابراهیمی، م. (۱۳۹۲). بررسی اصل پنجاه و هفتم (موضوع جلسه بیست و یکم مشروح مذاکرات). پژوهشکده شورای نگهبان. شماره مسلسل 13920112.
- احمدیان، مهدی؛ ذوالفقارزاده و محمد مهدی. (۱۳۹۸). درآمدی بر آینده‌اندیشی قرآنی: باورهای بنیادین، الگوهای رفتاری و رهنمودهای پژوهشی. تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.

- ارسطو، ارسطاطالیس (۱۳۴۹). سیاست. ترجمه حمید عنایت. تهران: علمی و فرهنگی.
- اسپکتور، سلین. (۱۳۸۲). قدرت و حاکمیت در تاریخ اندیشه غرب. ترجمه عباس باقری. تهران: نشر نی.
- اسدیان، احمد (۱۳۹۱). تحولات تفکیک قوا (نگرش بر تغییرات مهندسی قدرت سیاسی. تهران: مجد.
- اکبری، محمد رضا. (۱۳۷۷). تحلیلی نو و عملی از ولایت فقیه. اصفهان: انتشارات پیام عترت.
- امیر آفتابی و زهره سادات. (۱۳۹۱). دگردیسی تفکیک قوا از مفهوم کلاسیک به مفهوم مدرن. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی (ره)، تهران، ایران.
- امینی، پرویز. (۱۳۸۸). مهار قدرت در مردم‌سالاری دینی براساس دیدگاه‌های امام خمینی (ره) و قانون اساسی. تهران: مرکز مطالعات و انتشارات آفتاب توسعه.
- آبادیان، حسین. (۱۳۷۴). مبانی نظری حکومت مشروطه و مشروعه. تهران: نشر نی.
- باقری مطلق، هادی. (۱۳۹۴). بررسی نسبت تفکیک قوا و نظریه ولایت فقیه در چارچوب قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه سمنان، سمنان، ایران.
- برومند، محمد. (۱۳۹۲). الگوی مطلوب تفکیک قوا در جمهوری اسلامی ایران، با مطالعه تطبیقی تحولات اخیر تفکیک قوا در فرانسه. (پایان نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه امام صادق علیه السلام، تهران، ایران.
- بوشهری، جعفر. (۱۳۸۴). حقوق اساسی، اصول و قواعد (ج ۱). تهران: شرکت‌های انتشار.
- پدram، عبدالرحیم و احمدیان، مهدی. (۱۳۹۴). آموزه‌ها و آموزه‌های آینده‌پژوهی. تهران: مؤسسه افق آینده‌پژوهی راهبردی.
- پدram، عبدالرحیم و سیفی کلاستان، ابودر. (۱۳۹۹). مفهوم نشانه‌های ضعیف در آینده‌پژوهی. تهران: فصل‌نامه آینده‌پژوهی دفاعی، ۵(۱۷): ۳۹-۶۱.
- پژوهشکده شورای نگهبان (۱۳۹۱). مجموعه نظریات شورای نگهبان در مورد مصوبات مجلس شورای اسلامی دوره ششم. تهران: پژوهشکده شورای نگهبان.
- تقی‌زاده، جواد. (۱۳۹۳). تاریخ تحولات حقوق عمومی، دوره کارشناسی ارشد حقوق عمومی دانشگاه مازندران.
- جعفریان، رسول. (۱۳۷۳). تاریخ سیاسی اسلام، سیره رسول خدا صلی الله علیه و آله. تهران: سازمان چاپ و انتشارات.
- جوان آراسته، حسین. (۱۳۹۵). تفکیک قوا در نظام سیاسی اسلام و جمهوری اسلامی ایران، فقه و مبانی حقوق اسلامی. سال چهارم و نهم، شماره یکم، بهار و تابستان.
- حبیب زاده، توکل و آجرلو، اسماعیل. (۱۳۹۱). نقد مبانی انسان‌شناختی اصل تفکیک قوا، پژوهش‌نامه حقوق اسلامی. پیاپی ۳۶.

- حسینی بهشتی، محمد حسین. (۱۳۷۸). *مبانی نظری قانون اساسی*. تهران: انتشارات بقعه.
- خسروی، حسن. (۱۳۹۳). *حقوق اساسی (رشته مدیریت)*. تهران: انتشارات خرسندی.
- روسو، ژان ژاک. (۱۳۴۷). *قرارداد اجتماعی*. ترجمه غلام‌حسین زیرک‌زاده. تهران: شرکت سهامی چهر.
- زمزم، علی‌رضا. (۱۳۹۱). *منطق تحول اندیشه توزیع قدرت، با تأکید بر دیدگاه امام خمینی (ره)*، فصل‌نامه *رهیافت انقلاب اسلامی*. (۱۹)۶.
- زنهاری، مهسا. (۱۳۹۵). *بررسی مفهوم تفکیک قوا در دوران معاصر، مجله مطالعات علوم سیاسی، حقوق و فقه*. (۱)۲.
- شمس‌الدین، محمد مهدی. (۱۳۷۵). *نظام حکومت و مدیریت در اسلام*. ترجمه مرتضی آیت‌الله‌زاده شیرازی، مترجم. تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- طاهری فدافن، دانیال. (۱۳۹۱). *تحول حقوق اساسی در عصر مشروطه در ایران*. (پایان نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
- طباطبایی مؤتمنی، منوچهر. (۱۳۸۵). *حقوق اساسی*. تهران: میزان.
- طحان نظیف، هادی؛ احسانی، رضا (۱۳۹۶). *خوانشی نو از دیدگاه‌های تحلیلی نسبت به مفهوم قانون در عصر مشروطه، پژوهشنامه حقوق اسلامی*. سال هجدهم، شماره اول (پیاپی ۴۵)، بهار و تابستان.
- عباس‌زاده، حمید. (۱۳۹۵). *تحلیل مبانی نظری و ریشه تاریخی تئوری تفکیک قوا*. (پایان نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.
- عباسی لاهیجی، بیژن. (۱۳۸۹). *مبانی حقوق اساسی*. تهران: انتشارات جنگل.
- عزیزی، مجتبی؛ قطبی، میلاد. (۱۳۹۱). *بررسی مقایسه‌ای اندیشه تفکیک قوا با هنجارهای حکومتی امیرالمؤمنین (ع)*، فصل‌نامه *مطالعات حقوقی دولت اسلامی*. سال اول، شماره ۲.
- فاستر، مایکل. بی (۱۳۷۶). *خداوندان اندیشه سیاسی (ج ۱)*، ترجمه جواد شیخ‌الاسلامی. قسمت اول، تهران: امیرکبیر.
- قادری نمین، مسعود؛ طاهری، محسن و صالحی فارسانی، علی. (۱۴۰۱). *اصل تفکیک قوا و نظریه‌های موجود در آن*. *جامعه‌شناسی سیاسی ایران*. سال پنجم، شماره یازدهم، بهمن ماه.
- قاضی شریعت پناهی، ابوالفضل. (۱۳۹۸). *بایسته‌های حقوق اساسی*. تهران: نشر میزان.
- قاضی، ابوالفضل. (۱۳۷۰). *حقوق اساسی و نهادهای سیاسی*. تهران: نشر دادگستر.
- قاضی، ابوالفضل. (۱۳۷۵). *گفتارهایی در حقوق عمومی*. تهران: نشر دادگستر. قاضی، ابوالفضل (۱۳۸۸). *بایسته‌های حقوق اساسی*. تهران: میزان.
- کاتوزیان، ناصر. (۱۳۸۸). *فلسفه حقوق (ج ۱)*. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- کربلایی پازوکی، علی. (۱۳۹۲). *ولایت فقیه؛ پیشینه، ادله، اختیارات*. قم: دفتر نشر معارف.

- لکزایی، شریف، (۱۳۸۵). توزیع و مهار قدرت در نظریه ولایت فقیه. تهران: انتشارات کانون اندیشه جوان.
- مدنی، جلال الدین (۱۳۷۴). حقوق اساسی تطبیقی. تهران: گنج دانش.
- مرادی لار، لایلا (۱۳۹۴). اصل پنجاه و هفتم قانون اساسی در نظم اساسی ایران. (پایان نامه دوره کارشناسی ارشد)، دانشگاه مازندران، مازندران، ایران.
- مصباح، محمدتقی (۱۳۸۴). مشکات؛ حقوق و سیاست در قرآن (۱). قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
- ملک‌زاده، فرهاد، (۱۳۹۶). تفکیک قوا در نظام جمهوری اسلامی با توجه به اصل ۵۷ قانون اساسی. (پایان نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرعباس، بندرعباس، ایران.
- منتسکیو، شارل. (۱۳۹۱). روح القوانین (ج ۱)، ترجمه علی اکبر مهتدی. تهران: امیرکبیر.
- منتظری، حسین علی. (۱۴۱۱ ق). دراسات فی ولایه الفقیه و فقه الدوله الاسلامیه. قم: بی‌نا.
- نوربخش، امیرحسین. (۱۳۹۰). بررسی تحولات ساختاری دولت و حقوق بنیادین در ایران باستان. (رساله دکتری)، دانشگاه آزاد واحد تهران مرکزی، تهران، ایران.
- نوروزی، محمدجواد. (۱۳۷۹). نظام سیاسی اسلام. قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
- نویمان، فرانتز (۱۳۷۳). آزادی و قدرت و قانون. ترجمه عزت‌الله فولادوند. تهران، خوارزمی.
- هادوی تهرانی، مهدی. (۱۳۸۱). ولایت و دیانت؛ جستارهایی در اندیشه سیاسی اسلام. قم: مؤسسه فرهنگی خانه خرد.
- هاشم زاده هریسی، هاشم. (۱۳۸۷). موانع و راه کارهای تعامل قوای مجریه و مقننه، فصل‌نامه اطلاع رسانی حقوقی. شماره ۱۴، سال هفتم.
- هاشمی، محمد (۱۳۸۵). حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران (ج ۲). تهران: نشر میزان.
- هاشمی، محمد. (۱۳۹۰). حقوق اساسی و ساختارهای سیاسی. تهران: میزان.
- Andriamamonjy, A., Saelens, D., & Klein, R. (2019). A combined scientometric and conventional literature review to grasp the entire BIM knowledge and its integration with energy simulation. *Journal of Building Engineering*, 22, 513-527.
- Bell, Wendell. (2003). *Foundation of Futures Studies: History, Purposes, and Knowledge (Human Science for New Era)*, London: Transaction Publishers.
- Bowie, Nikolas & Renan, Daphna; *The Separation-of-Powers Counterrevolution*. The Yale Law Journal. 2022: 2386
- Dator, James (ed), (2002). *Futures Studies in Higher education: Advancing Futures*, Westport CT: Praeger.

-
- Fergnani, A. (2019). Mapping futures studies scholarship from 1968 to present: A bibliometric review of thematic clusters, research trends, and research gaps. *Futures*, 105, 104-123.
 - Prakash, S. (2000). The Essential Meaning of Executive Power. University of San Diego, Public Law and Legal Theory Working Paper, no. 4.
 - Thomas W. Merrill, The Constitutional Principle of Separation of Powers, SUP. CT. REV, 1991.
 - Weale. Albert: "constitutional Design". Encyclopedia of Democratic Thought. Edited by paul B. Clarke and joe foweraker. Routledge. 2001.